

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi
Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type Research Article Accepted / Makale Kabul 27.02.2019
Received / Makale Geliş 28.11.2018 Published / Yayınlanma 28.02.2019

İKİ DERECELİ GENEL SEÇİMLERDEN TEK DERECELİ DEMOKRATİK SEÇİMLERE YAŞANAN SÜREÇ

THE PROCESS OF TWO-DEGREE GENERAL ELECTIONS TO SINGLE-DEGREE DEMOCRATIC ELECTIONS

Örg. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN

Gaziantep Üniveristesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-1157-0714

ÖZET

I. Meşrutiyet döneminde öngörülen Osmanlı toplumunun genel seçimlere katılımı tam olarak II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. I. Meşrutiyet Döneminde uygulamaya konulan iki dereceli seçim sistemi 1943 yılına kadar uygulamada kalmıştır. II. Meşrutiyet döneminde çok partili hayata geçilmiştir. 1920 genel seçimleri işgal ve buna karşılık yürütülen milli mücadele ortamında yapılmıştır. 1923 yılında yapılan genel seçimlerde siyasi partiler olmadığı için seçimlerde mecliste oluşan I. ve II. Grup vekilleri yarışmıştır. Cumhuriyetin ilanından 1946 yılına kadar geçen sürede yapılan seçimlere CHF/CHP tek parti olarak katılmıştır. Bu nedenle mecliste çok sesliliği oluşturmak için bağımsız adayların seçilmesi, müstakil grup oluşturulması gibi farklı yollara başvurulmuştur. 1943 yılında yeni bir seçim kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla da iki dereceli seçim sistemi benimsenmiştir. Nihayet 1946 yılında çok partili, tek dereceli genel seçim sistemine geçilmiştir. Çalışmanın amacı 1877-1946 yılları arasında yapılan iki dereceli genel seçimleri ve Türkiye'yi monarşik yönetimden çok partili demokratik düzene götüren süreci araştırmaktır. Çalışmada 1877 yılından başlayarak 1946 yılına kadar yapılan genel seçimler incelenmiştir. Seçim kanunları ve seçim sürecinde yürütülen seçim kampanyaları araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: iki dereceli seçim, seçim kanunu, seçim kampanyası

ABSTRACT

The participation of the Ottoman society in the general elections was foreseen in the first constitutional period. However, this was fully realized during the Second Constitutional Period. The two-grade election system, which was put into practice in the First Constitutional Period, remained in place until 1943. In the Second Constitutional Monarchy period, multi-party system was adopted. The 1920 general elections were held during the occupation period and during the national struggle against this occupation. In the general elections held in 1923, since there were no political parties, the deputies of the first and second groups formed in the parliament competed. CHF/CHP participated in the elections held until 1946 from the proclamation of the Republic. For this reason, different ways have been used in parliament to create multifaceted. For this purpose, an independent group was formed and independent deputies were elected. In 1943 a new election law was adopted. With this law, two-level election system is adopted. Finally, in 1946, a multi-party, single-degree general election system was adopted. The purpose of the study, two-stage elections conducted between the years 1877-1946 and Turkey monarchical government is to investigate the process leading to a multiparty democratic system. In the study, general elections held from 1877 until 1946 were examined. Election laws and election campaigns conducted during the election process were investigated.

Key words: two-grade selection, election law, election campaign

1. GİRİŞ

Siyasal partiler, çağdaş demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Partiler kronolojik olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmişlerdir. Demokratik teori ve anayasal yönetim modern partilerin doğmasından önce gelişmiştir. Partiler zamanla, demokratik parlamenter sistemin tecrübeleri içinde, parlamentonun istikrarı ve seçim kampanyalarının düzenlenmesi gibi pratik ihtiyaçlara cevap vermek üzere ortaya çıkmış ve gelişmişlerdir (Fedayi, 2011:47). Seçim olgusunun tarihsel süreci ise Antik Yunan dönemine kadar gitmektedir.

Antik Yunan siyasi düşüncesine demokratik özelliğini veren, Atina'da uygulanan yönetim biçimidir. Atina demokrasisinde seçme ve yönetme hakkı 20 yaşını doldurmuş erkek Atina vatandaşlarına

tanınmıştı. Burada, kent siyasi örgütleri yoksa da partilerin işlevlerini yerine getiren "oligarklar" ve "demokratlar" denilen gruplar vardı. Kent meclisleri her ay 4 kez toplanır ve yasa tekliflerini hazırlar, sorunları görüşüp çözümlerdi. Bu yönetim modeline doğrudan ya da aracısız demokrasi denilmiştir. Antik Yunan kent devletlerinin yıkılmasından sonra toplumsal çatışmalar ve gelişmeler sürmüştür. Zamanla büyük devletlerin ve imparatorlukların ortaya çıkışı, vatandaşların doğrudan devlet yönetimine katılımını olanaksızlaştırmıştır (Öztekin, 2003:153-157).

Zamanımızdan yaklaşık yirmi ile yirmi altı yüzyıl önce, Antik Yunan'da olduğu gibi Roma'da da, Çin'de de, katılım oldukça sınırlı olsa da, siyasal katılım deneyimleri olduğu anlaşılmaktadır. Eski Çin'de siyasal katılım yalnızca yönetim işlerinde, dolayısı ile siyasal karar alanı dışında, yönetilenlerin eşit koşullu bir dizi sınavla işe alınmaları uygulamasıyla sınırlı kalmıştır. (Eroğul, 2012:195). Ortaçağın feodal düzeni, temsili seçme ve temsil etme hakkını toprak zenginlerinin ve soyluların (aristokratlar) tekeline bırakmıştır. Ortaçağın sonlarına doğru Avrupa'da büyük değişimler ve gelişmeler olmuştur. Ticaretin gelişmesi ile yeni bir ticaret sınıfı (burjuva) oluşmaya başlamıştır. Nitekim burjuva sınıfı, ekonomik gücü ele geçirdikten bir müddet sonra, toprak soylular dediğimiz aristokrat sınıf ile din adamları sınıfından siyasi iktidarı da almıştır. Feodal sistemi savunanlara göre, siyasi iktidar soylular ve din adamlarınca desteklenen bir kral tarafından kullanılmalıdır. Buna karşılık yeni ve etkin bir güç haline gelen burjuva sınıfına göre ise, siyasi iktidar hiç kimsenin malı olmayıp, onun sahibini tüm vatandaşların eşit ve özgür koşullarda seçtikleri kişiler oluşturur. Bu yeni düşünce büyük halk kitlelerinde hızla kabul görmüş, genel ve eşit oy ilkesinin temelini oluşturmuştur. 1789 Fransız Devrimi, burjuva sınıfının aristokratlar ve din adamlarına karşı köylüleri arkalarına alarak başkaldırması ve siyasi iktidarı ele geçirmesinden başka bir şey değildir (Öztekin, 2003:153-157). Siyasal katılma esas olarak çağımıza damgasını vuran dört büyük devrim olan İngiliz (17.yy), Amerikan (18.yy), Fransız (18.yy), Rus (20.yy) devrimlerinin ve II. Dünya savaşını izleyen büyük siyasal uyanış ile oluşan yaygın bağımsızlık hareketlerinin ürünüdür (Eroğul, 2012:195-196). Bu süreç içinde parlamenter sistemler ve demokrasiler gelişmiş ve zamanla parlamenter sistemlere sahip olan ülkelerin bütün vatandaşlarına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu sürece bağlı olarak siyasi partiler de olgunlaşmış ve gelişmiştir. Türkiye'de de seçme ve seçilme hakkının eşit koşullarda uygulanması kararı 1934 yılında alınmış ve 1935 genel seçimlerinde bütün Türk vatandaşları eşit olarak seçme ve seçilme hakkını kullanmıştır.

Modern anlamda partilerin doğuşu, temsili demokratik sistemin ve oy hakkının genişlediği 19. Yüzyıl Avrupa'sına ve ABD'ye özgü bir olaydır (Üste, 2011:90). Siyasi partilerin ilk olarak bu ülkelerde görülmesinin nedenini de oy hakkının ilk olarak bu ülkelerde kitlelere yayılmaya başlamasına bağlayabiliriz. Daha önceleri, servet, vergi gibi belirli ölçülere dayanan oy hakkı, ABD'nin New York Eyaletinde 1827 yılında, İngiltere'de ise 1832 yılında genişletilmiştir. İlk siyasi parti de ABD'de 1795-1800 yılları arasında Cumhuriyetçi Parti adıyla kurulmuştur. İngiltere'deki ilk siyasi parti ise 1877 yılında kurulan Ulusal Liberal Federasyondur (Öztekin, 2003:74).

Modern anlamda çok partili hayatın başladığı yer kapitalizmin ve burjuvazinin geliştiği yer olan Britanya'dır. Çok partili sisteme geçilmesi güçlenen burjuvazinin siyasi iktidarla mücadelesinin bir sonucudur. Bu mücadeleyi muhafazakâr partiyi destekleyenlerin öncüsü Tory'ler, Liberal partiyi destekleyenlerin öncüsü Whig'ler'dir. Bunlar 1688 İngiliz devrimini birlikte yönlendirmişlerdir. İngiltere'de, 1850-1860 döneminde liberal ve muhafazakâr partiler bu sözü edilen iki siyasi partinin kulleri içinden doğmuşlardır (Özdemir-Atılgan, 2012:210). II. Dünya Savaşından sonrası ise siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak anayasalara girmişlerdir (Öztekin, 2003, s. 74).

Osmanlı tarihine baktığımızda; 1876 yılında parlamenter sisteme ve II. Meşrutiyet döneminde çok partili düzene geçildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise cumhuriyetin başlarında çok partili döneme geçiş için denemeler yapılsa da başarılı olunamamış, ancak II. Dünya Savaşı sonrasında getirildiği koşullar içinde, çok partili demokratik sisteme geçilmiştir. Çok partili sisteme geçilmesi ile de çok yoğun seçim kampanyaları gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı döneminin I. Meşrutiyet Döneminde 2 defa ve II. Meşrutiyet döneminde 4 defa iki dereceli genel seçimler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin tek parti döneminde 1920 genel seçimleri ile birlikte 7 genel seçim yapılmış ve bu seçimlerde Osmanlı'dan devralındığı şekli ile iki dereceli seçim sistemi uygulaması sürdürülmüştür. Cumhuriyet döneminde çok partili döneme geçilince tek dereceli seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti oldukça güç yıllar yaşıyordu. III. Selim döneminden beri devam eden devleti yeniden yapılandırma çabaları bu dönem yoğunlaşmış, idare, maliye ve askeriye düzenlenmesi yaşamsal bir gereklilik halini almıştı. Osmanlı Devleti varlığını sürdürebilmek için modernleşmeye ordudan başlanmıştır. Devamında yönetim sisteminde yenilikler yapılmıştır. Bu arada Osmanlı toplumunda da değişim yaşanıyor; ticaret hayatı gelişiyor, ihracat ve ithalat artıyor. Devlet ekonomik alanda gücünü artırmak için daha çok vergi toplamaya ihtiyaç duyuyordu, halk ise vergilerin adil olmasını istiyordu. Üstelik bu dönem Balkanlar'dan başlayan milliyetçilik akımlar etnik ve dini toplulukları etkiliyordu. Bu gelişmeler doğrultusunda Osmanlı idarecileri, hem zenginlerden daha fazla vergi almak, hem de milliyetçi hareketlerin önüne geçmek için yenileşme hareketlerini başlatmışlardır. Osmanlı Devleti, Tanzimat döneminde her alanda yenilik yapmaya ağırlık vermiş, vergiyi daha fazla toplayabilmek amacı ile muhassıllıkları halkın belirlemesi gündeme gelmiş ve böylece demokrasi yolunda ilk adım atılmıştır diyebiliriz.

Osmanlı Devleti'nde Müslüman halk seçimle ilk kez 1840 yılında sancaklarda kurulan muhassıllık meclisleri ile tanışmıştır (Olgun, 2011: 1). Bu meclise üye olmak isteyen adaylar ve onları seçecek olan kişilerde bazı koşullar aranıyor. Seçmenlerin ve adayların erkek olmaları, yörenin akıllı, namuslu ve muteber kişilerinden olmaları gerekiyordu. Seçmenlerin ise, emlak sahibi, sözden anlar ve akıllı olmaları öngörülmüştür. Bu seçimler doğrudan demokrasiyi hatırlatıyor. Seçimler yapılırken adaylar teker teker seçmenlerin karşısına geçecekler ve adayların seçilmesini istemeyenler bir yana isteyenler ise diğer yana toplanacaklardır. Seçilmesini isteyen fazla ise aday seçilecektir. Eşitlik durumunda kura çekilecektir (Alkan, 1999: 48). İlk defa bu dönem oy kullanma ile tanışan Osmanlı'da bu gelişmeler siyasal demokrasinin gelişmesi için alt yapıyı oluşturması bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde 1871 yılında bütün ülkede vilayet, liva, kaza ve nahiye idare meclisleri kurulmuş ve yılda bir defa toplanan Vilayet Umumi Meclisi'nde seçimle göreve gelen üyeler bulunmuştur. Bu meclisler meşruti sisteme geçilmesi ile ilk genel seçimlerde gündeme gelmiş ve Vilayet Umumi Meclisi'ndeki üyelerin bir kısmı Osmanlı Parlamentosu'nun da mebusları olmuşlardır (Alkan, 1999: 49; Üçok vd., 2002:300-302). Osmanlı toplumu muhassıllık meclisleri ile oy kullanma hakkını elde etmişler, Vilayet Umumi Meclisi için oy kullanarak bu hakkını genişletmiş ve nihayet 1876'da parlamenter sisteme geçildiğinde ülke idarecilerini belirlemek için oy kullanma süreci başlamıştır. II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Fırkası, Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi siyasi partiler kurulmuş ve böylece, Osmanlı toplumu bu partilerle siyasal alanda Türk Devletinin cumhuriyet yönetimine geçişinin zeminini hazırlamıştır.

Bu çalışmanın amacı 1877 yılı ve sonrası yapılan iki dereceli seçimleri incelemektir. Seçim kanunlarını değerlendirmektir. Ayrıca seçimler sırasında yapılan seçim kampanyalarını araştırıp ortaya koymaktır. İlâveten, seçimler sonrası açılan meclisleri incelemek ve bu meclislerde yaşanan önemli gelişmeleri belirlemektir. Bu çalışmada I. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilen iki genel seçim, II. Meşrutiyet dönemi yapılan 1908, 1912, 1914, 1919 seçimleri, 1920 ile 1923 genel seçimleri ve cumhuriyetin tek partili döneminde yapılan 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 iki dereceli genel seçimleri araştırılıp incelenmiştir. Ayrıca, cumhuriyet döneminde ilk defa tek dereceli olarak yapılan 1946 genel seçimi de çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma yapılırken genel seçimler konusunda yapılan tez çalışmaları ve makaleler ile kitaplar incelenip değerlendirilmiştir.

2. I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ

2.1. I. Meşrutiyet Dönemi I. Genel Seçimleri

Osmanlı Devleti'nde Kanun-i Esasi adı ile ilk Anayasa 1876 yılında kabul edilmiştir. Anayasaya göre Osmanlı Devleti'nde iki meclisli bir parlamento oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi üyelerini padişahın belirleyeceği ve onları ömür boyu göreve getireceği ayan meclisidir. İkincisi ise halkın 4 yıllığına seçeceği mebuslardan oluşacak mebusan meclisidir (Üçok vd., 2002:278-280). Bu gelişme ile Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır.

I. Meşrutiyet döneminde parlamentonun ilk mebuslarının belirlemesi için seçim yapılması öngörülmüştür. Ancak zaman darlığı nedeniyle seçim kanunu çıkarılmadığı için ilk parlamento seçimlerinde uygulanmak üzere geçici bir yönetmelik hazırlanmıştır (Tuncer, 2002:19,97). Bu yönetmelikte, seçilebilmek ve seçmek için erkek olmak, Türkçe bilmek, iyi ahlaklı, itimada layık olmak,

seçmenlerin 25 yaşını doldurmuş olması ve emlaka sahip olmak gibi kurallar getirilmiştir (Alkan, 1999, s. 49; Tekin, 1998, s. 40-42). Seçimlerde milletvekili olabilmek için 30 yaş kuralı ve oy verme işleminin gizli olacağı Anayasa'da belirtilmiştir (Tuncer, 2002:8). Ayrıca İstanbul ve taşra için ayrı uygulamalar yapılacağı kuralı vardır (Tuncer, 2002:97). İstanbul başkent olduğu için İstanbul halkının ayrıcalıkları vardır. Örneğin İstanbul doğumlular vergi vermez, askere gitmez. İstanbul'da 10 mebusun seçileceği kararı alınmış ve bu seçimlerle İstanbullu ilk kez seçimle karşılaşmıştır (Alkan, 1999:49). Osmanlı Devleti'nin İstanbul dışındaki topraklarında halk seçme hakkını daha önceden kullanmışken İstanbul ilk defa I. Meşrutiyet döneminde oy verme işlemi ile tanışmıştır.

Anayasa'ya göre seçimler dört yılda bir yapılacak ve 50.000 erkek nüfusa bir vekil seçilecektir. Ancak, ilk seçimlerde bu kurala uyulmamıştır (Olgun, 2011:32). Zaman darlığı nedeni ile taşrada seçim yapılamamış ve geçici yönetmeliğe göre II Genel Meclisi'ndeki üyeler ikinci seçmen sayılarak mebusları seçmişleridir (Alkan, 1999:49).

Seçimler yapıp tamamlandıktan sonra ilk parlamento, Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan törenle 19 Mart 1877'de Padişahın huzurunda açılmıştır (Alkan, 1999:49). 19 Mart 1877'de çalışmalarına başlayan (Tunaya, 2009a, s. 15.) I. Meclis, 28 Haziran 1977'de Osmanlı Rus savaşının çıkması nedeni ile dağıtılmıştır (Alkan, 1999:49). Mebusan Meclisi'ne 80'i Müslüman, 50'si gayrimüslim olmak üzere 130 üye seçilmiş ve söz konusu meclis 50 toplantı yaparak üç buçuk ay çalışmıştır (Tunaya, 2009a: 15).

2.2. I. Meşrutiyet Dönemi II. Genel Seçimleri

I. Meşrutiyet Dönemi ikinci genel seçimleri için aynı yıl yine zaman darlığı nedeni ile yukarıda belirtilen esaslar aynen uygulanmıştır. 13 Aralık 1877 tarihinde açılıp 14 Şubat 1878 tarihine kadar açık kalan ikinci meclis bu kez 30 toplantı yaparak üç ay çalışabilmiştir (Tunaya, 2009a, s. 15). Mebusan Meclisi'nin açılmasından kısa süre geçtikten sonra II. Abdülhamid, Kanun-i Esasi'nin kendisine sağladığı yetkiyi kullanarak (Alkan, 1999:49) meclisi tatil etmiş (feshetmemiştir) ve bu tatil yaklaşık 30 yıl sürmüştür (Tunaya, 2009a:15). Bu 30 yıllık dönem, Yıldız Sarayı'na atfen yıldız rejimi ya da istibdat devri olarak adlandırılmıştır (Demirci, 2006:11).

I. Meşrutiyet döneminin II. Meclisi bir seçim yasası yapmayı başarmış ancak bu yasanın uygulanması II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilmiştir. II. Meclis'in hazırladığı bu seçim yasası kimi değişikliklerle 1943 yılına kadar uygulamada kalmıştır. I. Meşrutiyet döneminde iki kez seçim yapılmış ve Mebusan Meclisi iki kere toplanmıştır. Seçimlerde iki dereceli ve basit çoğunluk seçim sistemi uygulanmıştır (Alkan, 1999, s. 49). Toplam altı buçuk ay sürmüş olan I. Meşrutiyet'in parlamento hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yakın siyasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur (Tunaya, 2009a:15). I. Meşrutiyet ile Osmanlı Devleti'nde ilk defa bütün ülkeyi temsil etmek üzere bir heyet bir araya gelmiştir. Bu Osmanlı siyasi hayatı için görülmemiş bir gelişmeydi.

3. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ GENEL SEÇİMLERİ

3.1. 1908 Seçimleri

I. Meşrutiyet dönemi kısa sürmüştür diyebiliriz. Padişah II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan-ı tatil etmesi üzerine mutlakiyet süreci tekrar başlamıştır. Mutlakiyet dönemi uzun süre devam etmiştir. Bu süreç seçimlerin yeniden yapılmasına dair iradenin 23 Temmuz 1908 tarihinde yayınlanması ile sona ermiştir (Olgun, 2011:5). II. Meşrutiyet Dönemi, 1908, 1912, 1914 ve Mütareke dönemi 1919 olmak üzere 4 yasama dönemini kapsamış ve her dönem fesihle sonuçlanmıştır. I. ve II. dönemler çok hareketli geçmiş ve iktidar-muhalefet diyalogunun serbestçe işleyebileceğini göstermiştir. 1914 seçimleriyle açılan savaş parlamentosu, muhalefetsiz bir dönem olmuştur. Mebusan Meclisi'ndeki muhalefet ise 1918 yılının savaş yenilgisi ile sertleşmiş ve yoğunlaşmıştır.1920'de toplanacak olan son Osmanlı Mebusan Meclisi Müdafai Hukuk doğrultusunda çalışmış ancak ömrü kısa olmuştur (Tunaya, 2009a:129). Çünkü bu meclis Misak-i Milliye kabul ettiği için İstanbul resmen işgal edilmiş ve meclis kapatılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yoğun faaliyetleri sonucunda 23 Temmuz 1908'de Anayasa yeniden yürürlüğe girmiş ve Meşrutiyet yeniden ilan edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Mebusan Meclisi'nin toplanması için ilk seçimlerin aynı yılın Kasım ve Aralık aylarında yapılması kararlaştırılmıştır. O dönemin ulaşım ve haberleşme koşullarında seçimler bir günde yapılamadığı için bu süreç günlerce

sürebiliyordu (Alkan, 1999:49). II. Meşrutiyet döneminin ilk milletvekili seçimleri Kasım-Aralık 1908 tarihleri arasında yapılmıştır ve bu seçimler Türk demokrasi tarihi açısından ilk çok partili seçim olma özelliğine sahiptir. Bu seçimlerde, İttihat ve Terakki Fırkası ile tam olarak teşkilatını tamamlamamış olan Ahrar Fırkası yer almıştır (Olgun,2011:5). Her ikisinde de Osmanlılık fikri ön plandadır, ancak Ahrar Fırkası'nın aday listesinde gayrimüslimlerin sayısı daha fazladır (Demirci, 2006:22). Bu seçimlerle Osmanlı tarihinde ilk çok partili seçimler gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler gerçekleşince Osmanlı Devleti'nin 3. ve II. Meşrutiyet döneminin 1. Meclisi çalışmalarına başlamıştır. Osmanlı seçmeni bu sefer ilk kez gerçek anlamda oy kullanmıştır.

1876 Anayasası ve seçim kanunu ile seçim kanununun tatbikine dair talimata göre 1908 seçimleri yapılmıştır (Olgun, 2011:5). Seçimler 1877 Meclisi'nde görüşülen İntibah Kanunu'na göre iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçme hakkı 25 yaş olarak belirlenmiş ve devlete az çok bir vergi verme koşulu getirilmiştir (Alkan, 1999:50).

Genel seçimlerin nasıl gerçekleştirildiğine bakıldığında; İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri bu seçimlerde, seçim kavramına pek de alışık olmayan Müslüman Osmanlı halkını seçime ısındırabilmek için mahalle mahalle dalaşp halkı seçime teşvik etmiş ve halka ittihat ve ittifakı tavsiye etmiştir. Vekil adayları programlar hazırlayarak, broşürler bastırarak kimi zaman da basın yoluyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kulüplerinde yapılan toplantılar seçim propagandalarının yapıldığı en önemli merkezler olmuştur (Tekin,1998:52-53). Yürütülen seçim kampanyalarında, Rum ve Ermeni cemaatin ayrılıkçı propaganda yaptıkları; Arapların, Bulgarların, Arnavutların aynı düşünce içinde oldukları görülmüştür (Tekin, 1998:53). Bu gelişmelerle seçim kampanyaları süreci başlamıştır. Bu seçim dönemi başlayan siyasi tartışmalar, 31 Mart Vakası, Bab-ı Ali Baskını gibi olumsuz sonuçlara neden olacak şekilde seçim sonrasında da devam etmiştir. İttihat ve Terakki adayları, Osmanlı Devleti'nin bu ilk çok partili genel seçimlerini kazanırken, Ahrar Fırkası adayları başarı sağlayamamıştır. İttihat ve Terakki seçimler yapıldıktan sonra seçilen 281 mebustan biri dışında hepsini almıştır (Olgun,2011:5). II. Meşrutiyet Döneminin ilk parlamentosu 17 Aralık 1908'de büyük bir coşku ile toplanmıştır (Alkan,1999:50).

Bu meclis, 1909 yılının Mayıs-Ağustos aylarında 1876 Anayasası'nın 119 maddesinden 21'ini değiştirmiş, bir maddeyi de (113. madde) kaldırmış ve Anayasa'ya üç yeni madde eklemiştir. Yapılan değişiklikler sonucunda, monarşik yapı korunmuş ancak Kanun-i Esasi daha demokratik ve meşruti monarşi haline getirilmiştir. Kısaca I. Meşrutiyet döneminden edinilen derslerle padişah saltanat eder ama hükümet edemez prensibi benimsenmesi gibi padişahın yetkileri oldukça kısıtlanmıştır. Anayasada yapılan değişikliklerden önemlileri şöyledir: Padişah tahta çıktığında anayasa hükümlerine uyacağına ve devletine, milletine bağlı kalacağına dair yemin etmesi zorunluluğu getirilmiştir. Meclisin her yıl kendiliğinden sistemli olarak açılması esası kabul edilmiştir. Padişahın kesin veto hakkının elinden alınması, hükümeti teşkil eden bakanların padişah tarafından değil, parlamento tarafından seçilmesi, hükümetin parlamentoya karşı sorumlu olması kabul edilmiştir. Kişilere toplanma, cemiyet ve dernek kurma haklarının verilmesi, siyasi partiler kurarak değişik görüşlerin temsil edilmesinin sağlanması gibi önemli düzenlemeler yapılmıştır (Doğan, 2010:90-91). Bu düzenlemeler parlamento tarihi, demokrasi ve özgürlükler açısından önemlidir. Bu gelişmeler cumhuriyet dönemi demokratikleşme süreci gelişmelerine zemin oluşturmuştur.

1908 seçimlerinin siyasal alana getirdiği şekilsel en önemli gelişmelerden biri de “Sandık Alayı”dır. Sandık Alayı, özellikle ikinci seçmenlerin seçildiği bölgelerde oylama işlemi bittikten sonra, oy sandıklarının kağına ya da bir yük arabasına konarak, davul ve zurnalar çalınarak mahallenin ileri gelenleri tarafından belediye binasına götürülmesidir (Tekin, 1998:57). 1908 yılında açılan Mecliste gerçekleşen istifalarla zamanla İttihat ve Terakki karşısında bir muhalefet oluşmuş ve bu muhalefet tek çatı altında, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda 1911 yılında toplanmıştır.

3.2. 1912 Genel Seçimleri

1912'de yapılacak erken genel seçimlere İttihat ve Terakki'nin yanı sıra, o dönem muhalefet partisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası da katılmıştır (Tekin, 1998:216). 1908 Meclis-i Mebusanı'nın 18 Ocak 1912'de feshinden (Olgun, 2011:7) sonra yeni bir seçim sürecine girilmiştir. Bu seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti, halkı yanına çekebilmek için Trablusgarp Savaşı'ndaki kahraman subayları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşrutiyeti ve özgürlüğü getirdiğini, Makedonya ve Rumeli'yi kurtarıp, orduyu

güçlendirdiğini propagandalarında vurgulamışlardır. Ayrıca bu seçimlerde temel atma törenleri de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gövde gösterisi niteliğinde olmuştur (Tekin, 1998, s. 216). İttihat ve Terakki 1908 seçimlerinden iyi ders alarak kendine bağlı ittihatçıların seçimleri kazanmasını sağlamıştır. İttihat ve Terakki'nin seçim sırasında yaptıkları baskıdan dolayı 'Sopalı Seçim' olarak adlandırılan bu seçimler sonucunda 284 mebusan 6'sı hariç tamamını İttihatçılar kazanmıştır. 1912 Meclisi de 1908 meclisi gibi zamanından önce 4 Ağustos 1912 tarihinde feshedilmiştir (Olgun, 2011:7).

3.3. 1914 Genel Seçimleri

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan II. Meşrutiyet dönemi, Padişah II. Abdülhamid'e karşı gizli faaliyetler içinde bulunan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni açık bir örgüt haline getirmiştir. Bu sayede, cemiyet, örgütünü yaygınlaştırmış ve nihayet 1913'te politik parti olma kararını almıştır (cemiyetin kuruluşu 1889'dur) (Sarıbay, 2001:36).

1912 Meclisinin fesih edilmesinden sonra Balkan Savaşları sebebiyle 24 Ekim 1912 tarihinde hükümet kararnamesiyle seçimlere gidilmesi "imkân olana kadar" ertelenmiştir. 1914 Seçimleri öncesinde gerçekleşen iktidarı ele geçirme mücadelesi sonucu İttihat ve Terakki yaptığı Bab-ı Ali Baskını ile yönetimi tamamen ele geçirmiştir (Olgun,2011:8). Seçimlerden önce seçim yasasında da bir düzenleme yapılarak, "ordu mensuplarının askerlik hizmetinde buldukları süre içinde birinci ve ikinci seçmen olamayacakları" karara bağlanmıştır (Alkan, 1999:50). Cumhuriyet döneminde 1927 seçimlerinden önce de, hem asker hem de milletvekili olunmasının tehlikeleri görülerek benzer bir karar alınacaktır.

1914 Seçimleri Bab-ı Ali Baskını'nı gerçekleştiren İttihat ve Terakki'nin gücünün tam olarak hissedildiği seçimler olmuştur. Bu seçimlerde I. Balkan Savaşında kaybedilen Doğu Trakya'nın geri alınması ve ordunun güçlenmesi İttihat ve Terakki'nin kullandığı en önemli propaganda teması olmuştur (Tekin, 1998:216).

1913 yılının ocak ayının sonrası İttihat ve Terakki iktidara tam olarak hâkim olmuş ve muhalefeti etkisiz hale getirmiştir. Bu nedenle de 1914 seçimlerine tek başına girmiştir. Bu seçimler Ocak-Nisan ayları arasında yapılmış ve tek parti olarak İttihat ve Terakki'nin katıldığı 1914 seçimlerinde suiistimallere yer vermemeye önem verilmiş ve seçim hileleri ile ilgili şikâyetler titizlikle incelemiştir (Olgun, 2011, s. 8). 1914 seçimleriyle açılan savaş parlamentosunda, muhalefetsiz bir dönem yaşanmıştır (Tunaya, 2009a:129). 1914 Meclis-i Mebusan'ı "14 Mayıs 1914'te açılmış 21 Aralık 1918'e kadar toplam 310 oturum yapmıştır. Bu meclisin çalışma dönemi de normal süresini tamamlayamadan 1908 ve 1912 Meclis-i Mebusanları gibi feshedilmek suretiyle sona ermiştir" (Olgun, 2011:8).

3.4. 1919 Genel Seçimleri

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) gibi 6. Osmanlı Mebusan Meclisi de Milli Mücadele ve Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti için önemli kararlar alarak tarihteki yerini almıştır. 1919 genel seçimleri I. Dünya Savaşı sonrası işgallerin süregeldiği bir dönemde yapılmıştır. Bu seçimler hem son Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni oluşturması hem de, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan meclisin vekillerinin belli bir kısmı bu vekillerden oluşacağı için önemlidir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi Aralık 1919'da yapılmıştır. "1919 seçimlerinin yapılmasına giden süreç Milli Mücadele'nin liderini bulmasıyla hız kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele temelini halktan alan, millet egemenliğini en üstün güç tanıyan bir harekettir" (Olgun, 2011: 8). Amasya Genelgesi'nde, Erzurum ve Sivas kongrelerinde İstanbul'daki Mebusan Meclisi'nin tekrar açılması istenmiştir. Bu isteklere İstanbul Hükümeti sessiz kalamamış ve 1919 yılının Aralık ayında seçimlere gitme kararı alınmıştır.

7 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti tarafında seçim kararnamesi yayınlanmıştır (Olgun, 2011:9). Bu seçimlerde propaganda olarak halkın seçime katılmasını sağlamak için gazetelerde çıkan çağrı nitelikli ilanlar önemli bir yer tutmuştur. İstanbul'daki muhaliflerin Kuvay-ı Milliye'ye baskı yapıyor tezine karşılık, Kuvay-ı Milliye'nin seçimleri kolaylaştıran bir etken olduğu vurgulanmıştır. Bu seçimler Kurtuluş Savaşı öncesi, savaşı örgütleyen temel düşünce çerçevesinde halkın çoğunlukla iştirak ettiği seçimlerdir. Müdafâ-ı Hukuk Grubu'nun ülkenin kurtuluşu için öne sürdüğü ilkeler, kurtuluş yolları, karşı kampanyaya karşı başarılı olmuştur (Tekin, 1998:216-217).

Bu seçimlere gidilirken ülkenin bir kısmı fiilen işgal edilmiştir. İzmir, Adana gibi işgal altındaki yerlerde seçimler yapılamamıştır. Ancak İstanbul'daki Adanalılar gizlice toplanarak ikinci seçmenlerini seçmişler ve meclise 4 vekil gönderebilmişlerdir (Tunaya, 2009b:35-36). Bu seçimleri Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adayları çoğunlukla kazanmıştır. Meclis 12 Ocak 1920'de çalışmalarına başlamıştır (Alkan, 1999:50). 1920'de toplanan son Osmanlı Meclis-i Mebusanı Müdafai Hukuk doğrultusunda çalışmış ancak ömrü kısa olmuştur (Tunaya, 2009a:129). Milli Mücadeleyi destekleyen bu meclis Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesine temel olan Misak-ı Milli'yi 28 Ocak 1920'de kabul etmiş ve böylece Erzurum ve Sivas kongresi kararlarını onaylamıştır. Meclis kabul ettiği Misak-ı Milli'yi 17 Şubat 1920'de yayınlamıştır. Bu kararın yayınlanması sonucu 16 Mart'ta İstanbul resmen işgal edilmiş ve Meclis 11 Nisan 1920 tarihinde Padişah tarafından kapatılmıştır. Sonuçta 1877 genel seçimleri ile başlayan meclisler dönemi her seferinde feshedilmiş ve erken genel seçimlere gidilmiştir.

4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE YAPILAN GENEL SEÇİMLER

4.1. 1920 Genel Seçimleri

İçinden büyük mücadele sonucu yeni bir milli devletin doğduğu, 600 yıllık Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşının sonunda yıkılmıştır. Osmanlı'nın yıkılışını izleyen süreçte Türkiye'nin işgal edilmesi yerel direniş hareketlerini ve örgütlerini ortaya çıkarmıştır. Önce herkes kendi bölgesinde yöresinde kendi başının çaresine bakmaya çalışmıştır. Bu dağılık direniş hareketleri ve yerel kongreler Mustafa Kemal'in öncülüğünde güçlerini birleştirmeye başlamıştır. Erzurum, Sivas Kongreleri ve arkasından yapılan Amasya görüşmeleri yeni oluşumun en önemli evreleri olmuştur. İstanbul'un işgaliyle Mebusan Meclisi kapatılınca Müdafai Hukuk Hareketi'nin yürütme organı olan Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından 19 Mayıs 1920'de bir seçim beyannamesi yayınlanmıştır. Bildiride İstanbul'da toplanmasına olanak kalmayan Mebusan Meclisi'nin Anadolu'nun emin bir yerinde toplanması gerektiği belirtiliyordu. Ankara'da toplanması kararlaştırılan bu meclis, olağanüstü yetkilere sahip olacaktır. Ankara'da toplanacak meclisin adı Büyük Millet Meclisi adını alacak ve daha sonraki süreçte başına Türkiye (TBMM) adı eklenecektir. Büyük Millet Meclisine üye olabilmek için son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin vekilleri Ankara'ya davet edilmiş ve ancak imkân olan yerlerde her ilden 5 temsilci gönderilecek şekilde seçim yapılması kararlaştırılmıştır (Alkan,1999: 51).

Bu dönem uygulanan seçim kanunu "1908 seçimleri ile başlayıp 1943 seçimlerine kadar uygulanan seçim" kanunlarından farklıdır. Bu dönem nüfus sayısına göre milletvekili seçilmesi kuralına uyulmamış her sancaktan nüfusuna bakmaksızın 5 vekil seçilmesi istenmiş ve 30 olan seçmen yaşı 25'e indirilmiştir (Olgun, 2011:11). Bu seçimde de önceki seçimlerde olduğu gibi iki dereceli seçim yöntemi uygulanmıştır (Tuncer, 2002:91).

Yaşanan bu süreçte, bir tarafta çağrılan üyelerin oluşturduğu 1919 yılı genel seçimlerinde seçilmiş mebuslar, diğer yanda ise 1920 yılının 19 Martı'nda yayınlanan beyanname ile yapılan seçimler sonucu seçilen vekillerden oluşan I. TBMM 23 Nisan 1920'de açılmıştır. Bu meclis dünya tarihinde ender görülen bir şekilde iki farklı seçimle oluşan parlamento üyelerinden oluşmuştur (Alkan, 1999:51). Meşrutî Monarşi anlayışı ile seçilen vekiller ile halk egemenliği anlayışı ile seçilen vekiller aynı çatı altında toplanmış ve çalışmıştır.

Bu meclis, Milli Kurtuluş Savaşı'nı yürütmüş, Cumhuriyet'i müjdelemiş ve saltanatı kaldırarak Lozan Konferansı görüşmelerini başlatmıştır. Cumhuriyet'in ilk Anayasasını, Teşkilat-ı Esasiye adıyla, kabul etmiştir. Bu dönem Anayasa'da seçimlerin iki yılda bir yapılması öngörülmüştür (Alkan, 1999:51).

23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. TBMM, seçim kanununda 15 Nisan 1923 tarihinde bazı değişiklikleri yapacak yasayı kabul ettikten sonra 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yapmış, seçim sonrası toplanmak üzere çalışmalarına son vermiştir. Bu meclisin çalışmalarında tek dereceli seçim sisteminin millet egemenliğine daha uygun olduğu söylenmiş ancak o dönemin koşulları içinde iki dereceli seçim sistemi aynen korunmuştur (Olgun, 2011:11-12).

4.2. 1923 Genel Seçimleri

Lozan görüşmeleri son aşamasına gelmiştir. İnönü görüşmeleri yürüten heyetin başındadır. Meclis içindeki muhalefet ise güçlenmiştir. II. Grup İsmet Paşa'nın tutumuna ve Lozan Antlaşması'nın

yapılmasına karşı çıkmaya başlamıştır. Lozan Anlaşması'nın imzalanmasını tehlikeye atmak istemeyen Mustafa Kemal Paşa seçimlere gidilmesine karar vermiştir (Alkan, 1999, s. 51).

I. TBMM'nin kabul ettiği yeni seçim kanununa göre 1923 yılı genel seçimleri yapılmıştır. Yeni bir devletin kurulması ve nüfusunun ve sınırlarının Osmanlı coğrafyasına göre değişiklik göstermesi sebebiyle yeni bir seçim kanunu yapılmıştır (Olgun, 2011:11), Bu dönem yapılan 320 Sayılı Kanun'un 5. maddesine göre 200 kişi için bir adet ikinci seçmen seçilecektir (Tuncer, 2002:91). Osmanlı Devleti döneminde 50.000' erkek nüfusa bir olan milletvekili oranı yeni kanunda her 20.000 erkek nüfusa bir milletvekili şeklinde düzenlenmiştir. 25 olan seçmen yaşı 18'e indirilmiş (Olgun, 2011:11-12) ve vergi verme zorunluluğu kaldırılmıştır (Alkan,1999:51).

Birinci mecliste siyasi partiler yoktu. Ancak meclis birçok siyasi grubu barındırıyordu. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunu oluşturunca muhalif kanadı temsil eden gruplar da birleşmişlerdir. Böylece meclisteki siyasi grup sayısı ikiye düşmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın grubuna I. Grup, karşı gruba da II. Grup adı verilmiştir. II. Grup üyeleri seçimden önce bir seçim yasası düzenleyip Mustafa Kemal Paşa'nın milletvekili olmasını engelleme girişiminde bulunmuşlar ancak başarısız olmuşlardır (Alkan, 1999:51). I.Grup ise her bölgeden milletvekili listelerini kendisi hazırlamıştır.” Seçimlere gidilmeden önce 9 Eylül 1923 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun bazı üyelerinin katılımı ile Ankara'da bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda yeni kurulacak partinin nizamnamesi hazırlanmıştır. Nizamname 9 Eylül'de kabul edilmiştir. Ancak parti 11 Eylül'de Halk Fırkası adı ile resmen kurulmuştur (Karlı, 2009:11; Kaynar, 2007: 45-47).

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te yeni partinin programının temelini oluşturacak dokuz ilkeyi belirtmiştir. Bu ilkelerde özetle, egemenliğin halka ait olacağı, milletin yazgısını etkileyecek tek organın TBMM olduğu, bütün yasaların ulusal egemenlik ilkesine göre yorumlanacağı belirtilmiştir. Bütün yönetim ve örgütlerin bu ilkeye göre uygulama yapacağı, saltanatın kaldırılmasının geri alınmaz bir karar olduğu, yasalar ve mahkemelerin düzeltileceği bildirilmiştir. Bunlara ek olarak Aşar vergisinin kaldırılacağı, ulusal bankaların güçlendirileceği ve yeni demiryollarının yapılacağı, dinsel ve laik eğitimin birleştirileceği, askerlik hizmeti süresinin kısaltılacağı beyan edilmiştir. Ayrıca, Türk Milleti'nin mali, ekonomik ve yönetsel bağımsızlığının temel ilke olduğu belirtilmiştir (Karlı, 2009:11). II. Grup'un beyan edilen programında, Türkiye'nin bağımsızlığı, Hâkimiyet-i Milliye'nin esas alındığı, kişisel hak ve hürriyetlerin serbest ve güvencede olduğu devlet yapısı, herkesin kanun ve devlet karşısında eşit olduğu, mülkiyet güvencesi olduğu devlet yapısının amaçlandığı aktarılmıştır. Eğitimde, birlik, ilköğretimin zorunlu olması, Türkiye'yi İslam âleminin ilim dili ve merkezi yapmak istedikleri açıklanmıştır. Ekonomide ise bir devlet bankası kurmayı amaçladıkları, tarımın gelişmesine çalışacakları, bağımsız demiryolunu amaçladıkları beyan edilmiştir (Tekin, 1998:92-93).

Seçimler 28 Haziran 1923'te yapılmıştır. “1923 genel seçimlerinde her il bir seçim çevresi sayılmış, 72 ilde yapılan seçim neticesinde 287 milletvekili seçilmiştir. Seçimi I. Grup'un adayları kazanmış yeni TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır” (Olgun, 2011:13).

II. TBMM döneminde, Lozan Barış Anlaşması onaylanmıştır, Cumhuriyet ilan edilmiş ve oy birliği ile Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhuriyet'in ilk Meclis Başkanı Fethi Okyar olurken, ilk Hükümet İsmet İnönü başbakanlığında kurulmuştur. 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hazırlanıp, kabul edilmiştir. Laiklik ve inkılâplar konusunda önemli adımlar atılmıştır. Halifelik kaldırılmış. Medreseler ile tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanunu, 1926'da Medeni Kanun kabul edilmiştir. Atatürk'e 1926 yılında suikast girişiminde bulunulmuş. Bunun sonucunda ise ordu mensupları siyasetten uzaklaştırılmıştır.

5. CUMHURİYETİN TEK PARTİLİ DÖNEMİNDE YAPILAN GENEL SEÇİMLER

5.1. 1927 Genel Seçimleri

1927 genel seçimleri, Atatürk'e suikast girişimi nedeni ile Takrir-i Sükûn'un yoğun hissedildiği bir dönemde yapılmıştır. Tek parti yönetiminin tüm gerçekliğiyle uygulandığı bir dönem olan 1927 yılında genel seçimler yapılmıştır (Tekin, 1998, s. 129). 1927 Seçimleri 3 Nisan 1923 tarihli ve 320 sayılı seçim yasasına göre yapılmıştır (Olgun, 2011:13). Bu dönem törensi özelliklerin devam ettiği gözlenmekte davullu, zurnalı, çengili, mızıkalı seçimlerde sandıkların bulunduğu resmî binaların da süslendiği görülmüştür (Tekin, 1998:129). 1927 genel seçimlerinden önce 16 Haziran 1927 tarihinde yasa

değişikliği yapılmıştır. Böylece ordu mensuplarının milletvekili adayı olmadan önce istifa etmeleri veya emekliliklerini istemeleri şart koşulmuştur (Alkan,1999:52).

3. Dönem TBMM'si için ikinci seçmenlerin seçimi 1927'de başlamıştır. İkinci seçmen seçimleri 30 Temmuz 5 Ağustos tarihleri arasında yapılırken, milletvekili seçimi ise 2-6 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 63 ilde ve bu illerin çevresinde yapılan seçimlerde 316 milletvekili TBMM'ye girmeyi başarmıştır. Bu seçimlere katılım yüzde 23 oranı ile düşük olmuştur. Bu meclis çalışmalarını 26 Mart 1931 tarihine kadar sürdürmüştür (Olgun, 2011:13).

3. Meclis döneminde 1928'de Anayasa'dan Devletin dini İslam'dır ibaresi çıkarılarak Anayasa fiili olarak laikleştirilmiştir. 1928'de Yeni Türk Alfabesi kabul edilmiştir. Yine 1928 yılında Atatürk Büyük Nutku'nu yazmış ve TBMM'de CHP kurultayında bunu 6 gün 36 saatte okumuştur. 1929 yılında Takrir-i Sükûn kanunu kaldırılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı yaşanmıştır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası Kurulmuş ancak 1931 genel seçimlerine katılmadan kapatılmıştır. Menemen olayı yaşanmıştır. 1930 yılında Mahalli İdareler Seçimi yapılmıştır. Bu süreçte ekonomide liberal politikalarla başarılı olunamayacağı görüşü hâkim olmaya başlanmıştır.

5.2. 1931 Genel Seçimleri

Cumhuriyet'in üçüncü genel seçimi 1931 yılında yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF/CHP) bu seçimlere de tek parti olarak katılacaktır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılmış ve ardından Menemen olayı yaşanmış ve bu koşullarda seçimlere gidilmiştir. Mecliste muhalif bir grup oluşturmak amacı ile bu genel seçimlerde farklı bir uygulama geliştirilmiştir. Mecliste parti yerine bağımsız milletvekillerinin olması yöntemine geçilmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendi kendisini kapatmasından sonra Atatürk, geniş bir yurt gezisine çıkmış, pek çok yeri gezmiş incelemelerde bulunmuştur. Bu gezi sonrası Çankaya Köşkünde Atatürk Başkanlığında Başbakan, Meclis Başkanı ve Genel Kurmay Başkanı'nın katıldığı bir toplantı sonucunda seçimleri yenileme kararı verilmiştir (Olgun, 2011:14).

CHF'nin 1931 programında kadınlara milletvekili seçilme hakkı verileceği belirtilmiştir. Bir sonraki programdan (1935) önce bu gerçekleşmiştir. Yine 1931 programından, bir dereceli seçim sisteminin, toplumun (ileride) belli bir olgunluğa ulaşmasından sonra uygulanabilecek nihai bir hedef olarak vurgulanmıştır (Uyar, 2006:52). Atatürk bu seçimlerde TBMM'de CHF'nin denetlenmesi için yeni bir uygulamaya giderek 22 ilde 30 milletvekilliği için aday göstermemiş, buralarda bağımsızların seçilmesi için onlara imkan tanınmıştır (Zürcher, 2010:263; Olgun, 2011:15).

1929 yılı Dünya ekonomik buhranının Türkiye'de yoğun şekilde yaşandığı yıl, 1931 yılıdır. Türkiye bir yandan Lozan'dan devraldığı borçları ödemeye çalışırken, Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla, devletin gümrük gelirlerinin de azalmasıyla "denk bütçe-sağlam para politikasının değişmez mantığı" olan ekonomide millileşme ve devletleşme çabalarının en yoğun hissedildiği dönemdir. 1923-1931 yılları arasında benimsenmiş olan liberal ekonomide başarısız olunmuştur. 1931 yılı ayrıca kültürel temelde milliyetçiliğin en yoğun hissedildiği, dil, tarih, eğitim gibi unsurların ön plana çıkarıldığı bir dönemdir (Tekin, 1998:133-135). 4 Mart 1931'de milletvekili seçimlerinin yenilenmesi kararı verildiğinde böyle bir ortam mevcuttur.

CHF'nin kültürel alanda propaganda işleri Türk Ocakları eliyle yürütülmüştür. Bu kurumun propaganda da gençliğe vurgusu öne çıkmıştır (Tekin, 1998:135). Bu seçimlerde CHF adayları dışında bağımsız milletvekilleri de adaylıklarını koyabilmelerinden yararlanan Komünistler bildiri dağıtmışlar ve bazı komünist liderleri gayri resmî olarak bağımsız aday göstermişleridir. CHP'de ilk kez bu seçimlerde işçi ve çiftçi adaylara eskisinden daha fazla yer ayırmıştır (Alkan, 1999: 52). İkinci seçmen seçimleri 7-10 Nisan tarihleri arasında yapılmış, "CHF tüzükte yapılan yeni düzenleme doğrultusunda Genel Başkanlık Divanınca belirlenen milletvekili adaylarını 20 Nisan'da ilan etmiştir. Milletvekili seçimleri 25 Nisan'da yapılmış, CHF'nin ilan ettiği 287 aday seçilmiş, bağımsızlara bırakılan 30 milletvekilliğinden ancak 20'si seçilebilmiştir" (Olgun, 2011:16). Muhalif vekillerin Cumhurbaşkanlığı ve İsmet Paşa'nın kabinesinin oylamasında CHF ile birlikte hareket ettiği görülmüştür (Tekin, 1998:133-145). Bu meclis 23 Aralık 1934 yılına kadar görevini sürdürecektir.

Bu dönem Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. 1933 yılında eski Dar-ül Fünun,

İstanbul Üniversitesi olarak yeniden kurulmuştur. 1933'ten başlayarak Hitler iktidarından kaçan Alman profesörler Türkiye'ye ders vermeleri için çağrılmıştır. 1934'te Türk İnkılâp Tarihi zorunlu ders haline getirilmiştir. Yine 1934'te Soyadı Kanunu kabul edilmiş ve Türk kadınına genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

5.3. 1935 Genel Seçimleri

5 Aralık 1934 yılında kadınlar ilk kez genel seçimlere katılmıştır. Kadınlar ilk kez 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde oy kullanmışlar, devamında ise 1934 yılında seçim yasasında değişiklik yapıldığı için seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır (Aydın, 2015, s. 93-94, Zürcher, 2010, s. 263). 1935 genel seçimleri sırasında radyo konferansları, parti merkezinde gösteriler, radyoda seçim geceleri düzenlenmiş, kadın adaylar parti merkezlerinde vaatlerini bildirmişlerdir (Tekin, 1998, s. 133-148). 1931 programı CHP'nin ilk programıdır, ikincisi 1935 yılında hazırlanmıştır. 1935 programında partinin ideolojisi Kemalizm olarak tanımlanmıştır. Uluslararası amaçları olan, kökü yurt dışında olan ve sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulamayacağını belirtmesi dikkat çekicidir. Ayrıca işçi ve esnafın parti tarafından örgütleneceği belirtilmiştir. 1931 programından farklı olarak, 1935 tarihli programda ileride bir dereceli seçim sistemine geçilmesinden vazgeçilmiş ve iki dereceli sistemin demokratikleştirilmesi esası benimsenmiştir (Uyar, 2006: 52).

1935 seçimlerinin en önemli propaganda malzemesi önceki seçimlerde olduğu gibi Mustafa Kemal'in seçim beyannamesidir. Bu beyanname şöyledir: "Atatürk'ün millete beyannamesi": "Türk ulusunun iradesinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksek göz diktığımız idealdir. Türk ulusundan itimat isterim: Yeniden deruhte edeceğimiz ağır vazifeleri yüz akı ile başarmak ve ulusumuza müspet hesaplarını verebilmek, samimi duygumuzdur" (Tekin, 1998:133-148). Bu seçimler Atatürk'ün sağlığında yapılacak son seçimleridir. İkinci seçmenlerin seçimi, 16 Ocak'ta başlamıştır. Mebus seçimi ise 8 Şubat'ta yapılmıştır. Toplam 415 milletvekili seçilmiştir. Gayrimüslimler ilk kez bu seçimle meclise girmişlerdir. Seçimler sonucu 5. TBMM'de 8 kadın milletvekili görev almıştır. Cumhuriyet, vatandaşları arasında seçmen kültürünü küçük yaştan itibaren yerleştirmeyi önemsiyordu. Bu amaçla 1935 seçimlerinde ilkokul öğrencileri sınıflar halinde seçim yerlerine götürülmüş ve seçim sürecine doğrudan tanık olmaları sağlanmıştır (Alkan, 1999:52).

10 Kasım 1938 yılında, Cumhuriyet, kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü kaybetmiştir. Ertesi gün Meclis, Atatürk'ün silah arkadaşı İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı seçmiştir (Ahmad, 2010:21). O dönem Başbakan olan Celal Bayar görevine devam etmiştir. Bu dönem II. Dünya Savaşı'nın çanlarının çalındığı bir dönemdir. Kısa süreli de olsa bu dönem milletvekillerine "saylav", Meclis'e de "kamutay" denilmiştir.

5.4. 1939 Genel Seçimleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin 6. TBMM'sini oluşturacak genel seçimler 26 Mart 1939 yılında yapılmıştır. Bu seçimler Atatürk'ün ölümü sonrası yapılan ilk seçimlerdir. Yine CHP bu seçimlerde bağımsız aday seçilebilmesi için adaylara çağrı yapmıştır. Bu seçim sonrasında CHP milletvekilleri içinden CHP'ce belirlenen "Müstakil Grup" uygulamasına geçilmiştir.

1939 seçimleri için ikinci seçim listeleri "13 Mart'ta ilan edilmiştir. İkinci seçmen seçimleri 15-21 Mart tarihleri arasında yapılmıştır. 26 Mart 1939 tarihinde yapılan seçimlerin 420'sini CHP, 4'ünü de bağımsızlar kazanmıştır. 424 milletvekili 3 Nisan 1939-15 Ocak 1943 tarihleri arasında çalışmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılması üzerine Hatay'ı temsilen seçilen 5 milletvekili de TBMM'ye katılmış" ve böylece milletvekili sayısı 429'a yükselmiştir (Olgun, 2011:19).

5.5.1943 Genel Seçimleri

CHP'nin 1943 programının beşinci bölümü "Cihan harbi içinde idare" ve altıncı bölümü "Cihan harbinden sonraki ihtimaller", partinin dönemin koşullarına uyum sağladığının ve programını buna göre revize ettiğinin önemli bir göstergesidir (Uyar: 2006:53). Programdan da anlaşıldığı gibi 1943 seçimlerine II. Dünya savaşı koşulları içinde gidilmiştir. 28 Şubat 1943 yılında seçimler yapılmış ve 7. TBMM üyeleri oluşturmuştur.

1943 seçimlerinde de "Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı olan İsmet İnönü seçimler öncesi ikinci seçmenlerle görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler sonucunda ilk defa milletvekili aday listesi

milletvekili sayısından fazla olarak ilan edilmiştir. Bu seçimler 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanununa göre yapılmıştır. Bu kanunla 1908 yılında yürürlüğe giren seçim kanunu yürürlükten kaldırmıştır. Yine iki dereceli çoğunluk sistemini öngören kanun sadece 1943 seçimlerinde uygulanmıştır” (Olgun, 2011:40).1943 seçimlerinde ilk kez propaganda plakları hazırlanmış ve Türkiye'nin çeşitli illerine dağıtılmıştır. Bu plaklar belediye hoparlöründen halka dinletilmiştir (Alkan, 1999:53).

63 ilde 63 seçim çevresinde 1943 seçimleri yapılmış ve seçimler sonucunda 455 milletvekili TBMM'de yer almıştır. 28 Şubat 1943 günü yapılan seçimler öncesinde 23 Şubat'ta İnönü bir beyanname yayınlayarak partinin milletvekili adaylarını duyurmuştur. 28 Şubat 1943 yılında seçimler yapılmış ve arkasından TBMM 8 Mart 1943'te toplanmıştır. 7. TBMM 14 Haziran 1946'ya kadar görev yapmış (Olgun, 2011:40) ve bu meclis yerini çok partili demokratik sürece bırakmıştır. Dolayısı ile Cumhuriyet'in kuruluşundan beri sürdürülen tek partili sistem bu meclisin kapanması ile son bulmuştur.

Sonuç olarak, tek partili dönemler olan 1923,1927,1931,1935,1939 ve 1943 seçimlerinde muhalif partiler olmadığı için propaganda yarışı milletvekili adayları arasında gerçekleşmiştir (Tekin, 1998:133-217). Çok partili sistem denemelerinde başarısız olunca 1931 genel seçimlerinden başlayarak TBMM'de muhalefet oluşturmak amacı ile bağımsız vekillerin seçilmesi yoluna gidilmiştir. Bunu müstakil grubun oluşturulması ve nihayetinde 1946'da çok partili sisteme geçilmesi takip etmiştir.

Tek parti dönemi seçim kampanyaları konusunda genel bir değerlendirme yapıldığında, 1927 seçimlerinde katılım oranı yüzde yirmi civarında kalmış ve bu oran oldukça düşüktür. Bu nedenle 1931 seçimlerinden itibaren seçime katılımı artırmak için propaganda faaliyetlerine önem verilmiştir. Seçim propagandası, rejimi de meşrulaştırmaya yönelik olarak önem kazanmıştır. Seçim dönemlerinde basından yararlanılmıştır. Sinemalarda kısa filmler gösterilmiş, radyodan konuşmalar yapılmış, halk hatipleri meydanlarda nutuk atmışlardır. Söz konusu dönemlerde kentler süslenmiştir. Propaganda afişleri duvarlara yapıştırılmış, caddelere bez afişler gerilmiştir. Bütün bunlarda amaç seçimleri bir şenlik havasında yapmak ve seçimlere geniş katılımı sağlamaktır (Alkan, 1999:53).

6. TEK DERECELİ DEMOKRATİK GENEL SEÇİME GEÇİŞ SÜRECİ

6.1. 1946 Genel Seçimi

Cumhuriyetin ilanından 1946 yılına kadar yapılan seçimlerin en büyük özelliği tüm seçimlere TBMM'de tek siyasi parti olan CHF/CHP'nin tek başına katılmasıdır. Cumhuriyet'in ilanından 1946 yılına kadar geçen dönem Türkiye'nin tek parti ile yönetildiği bir dönemdir. Bu nedenle de bu dönemde yapılan seçimlerin demokratik koşullarda yapıldığı söylenemez. Zor koşullarda başarıya ulaştırılan bir bağımsızlık savaşı gerçekleştirilmiştir. Savaşın ardından ülkede birlik sağlanmış ve yönetim olarak Cumhuriyet yönetimi kabul edilmiştir (Özkan, 2002:25). Ancak cumhuriyet döneminde hedeflenen demokratik hayata 1946 yılına kadar ulaşılamamıştır. “Bu dönem inkılapların hızının kesilmemesi için kontrollü, sınırlı, tek parti ağırlıklı bir katılım yönetimi benimsenmiştir. Bununla birlikte çoğulculuk için şartlar çerçevesinde çeşitli girişimlerden de kaçınılmamıştır” (Olgun, 2011:32). Tek parti dönemi boyunca iki kez çok partili siyasal yaşama geçme girişimi yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1924 yılındaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla yaşanan deneyimdir. Bu partinin kurulması üzerine, Atatürk bir muhalefet partisinin kurulmasından memnun olduğunu bildirmiştir. İkinci deneyim ise Atatürk'ün isteği ve desteği ile ve Fethi Okyar'ın öncülüğünde 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır. Halkın milli egemenliği ve yapılan devrimleri daha benimseyemediği görülmesi üzerine bu iki partide kısa sürede kapanmışlardır. 1931, 1935, 1939 ve 1943 seçimlerinde bağımsız adayların milletvekili seçilmesine imkân tanınmıştır. 1939 genel seçimleri sonrası mecliste muhalefet etmeleri için Müstakil Grup oluşturulmuştur. Türkiye'de çok partili demokratik sisteme geçiş denemesi 1946 yılında üçüncü defa denenmiş ve bu sefer başarılı olunmuştur.

1876'da I. Meşrutiyet Dönemi ile başlayan demokratikleşme sürecine 1946 seçimleri ile önemli bir adım daha atılmıştır. Osmanlı döneminde, Lale Devri ile başlatılan çağdaşlaşma süreci adım adım başarı ile 1946 yılına kadar getirilmiş ve bu yıl Cumhurbaşkanı İnönü'nün de desteği ile Atatürk'ün hayalleri doğrultusunda, demokratikleşme yolunda önemli bir adım atılmıştır. O dönem dünyada yaşanan olaylar ve Türkiye'nin dış politikasının gerekleri de demokrasiye geçişi hızlandırmıştır. Ve nihayet Türkiye çok partili demokratik sisteme geçmiştir.

1946 seçimleri ile Türkiye'de çok partili seçimler dönemine geçilmiştir. Bu dönem Milli Kalkınma Partisi ilk kurulan muhalefet partidir. Ancak mecliste muhalefetin olduğunu hissettirecek parti Demokrat Parti (DP) olacaktır (Erkmen, 2017:33). İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, savaşı 'demokrasiler' kazanmıştır. Türkiye savaşın bitiminde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek müttefiklerin yanında yer almıştır. Artık sıcak savaş sona eriyor soğuk savaş dönemi başlıyordu. Türkiye'de ise bu kez gerçek anlamda çok partili siyasal yaşama geçiliyordu (Alkan,1999, s. 53). 18. Temmuz 1945 yılında Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi, çok partili yaşamın ilk partisidir (Kaynar, 2007, s. 56-55). 4 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun mecliste kabul edilmesi CHP içindeki ayrılığı gün yüzüne çıkarmıştır. Bu muhalif gücün kuracağı parti, TBMM'de bir muhalefet partisi olduğunu bütün gücü ile hissettirecektir. Eski Başbakanlardan Celal Bayar ve arkadaşları Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, demokratikleşme yolunda bazı isteklerinin yer aldığı "Dörtlü Takrir" olarak anılan bir önergeyi TBMM'ye vermişlerdir. Bu önergenin mecliste reddedilmesinin (Yıldırım, 2013:14), ardından, CHP ile bağlarını tamamen koparan bu muhalif kanat, 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın genel başkanlığında DP'yi kurmuşlardır (Kaynar, 2007, s. 56-58).

Genel Başkan Bayar, DP'nin programını hükümete götürmeden önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunmuş ve Cumhurbaşkanı'nın "ilkokul seferberliği ve Köy Enstitüleri ile uğraşacak mısınız?", sorusunu hayır diye cevaplamış; İnönü'nün "dış politikada fark var mı?" sorusuna yok demiştir. Bunun üzerine, Cumhurbaşkanı da o halde tamadır cevabını vermiştir. Gazeteciler, yeni partinin CHP'ye nazaran yerini sorduklarında Adnan Menderes "Belki bir parmak daha soldur," cevabını vermiştir (Toker, 1970:112-113).

DP'nin kurulması ile birlikte meclis içinde CHP karşısında bir muhalefet belirmiş ve böylece TBMM içindeki tek parti dönemi sona ermiştir. CHP çok partili hayata geçildikten sonra 1947 yılında yapılması gereken genel seçimleri öne almıştır. TBMM'nin 10 Haziran 1946 tarihli oturumunda milletvekili seçimlerinin 1947 yılından 21 Temmuz 1946 tarihine alınmasına dair teklif kabul edilmiştir. CHP bu kararı "Memleket idaresini ve politikasını içeride ve dışarıda kararlı bir hale getirmek için yeni büyük seçimlere karar verdik" şeklinde açıklamıştır. Seçimin yapılmasına 1 aydan biraz daha fazla zaman kala seçimin yapılacağı 63 ilden ancak 34'ünde teşkilatlanabilen DP, bu kararı bir baskın seçim olarak yorumlamıştır (Olgun, 2011:21). DP başlangıçta erken genel seçimleri boykot edeceğini ilan etmiş ancak sonuçta seçimlere girme kararı almıştır (Eraslan, 2005:538). Bu karara rağmen kısa süre önce kurulan DP'nin bu seçim için henüz hazır olmadığı söylenebilir.

Seçimlerden önce, DP'nin ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün isteği ile Hükümet yeni bir seçim kanunu yayınlamıştır. Böylece Türk siyasal tarihinde 1876 yılından beri uygulanan iki dereceli seçim sistemi terk edilmiş ve basit çoğunluk esasına dayanan tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Tek dereceli seçim sistemi yürürlükte olmaya devam ederken, basit çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi 1961 yılına kadar yürürlükte kalmış ve 1961 Anayasası ile değiştirilip nispi temsil sistemi getirilmiştir. 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı kanun ile tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Bu sistem liste usulü çoğunluk ilkesine dayanmaktadır (Tuncer, 2002:98). Seçme ve seçilme yaşları eskisiyle aynıdır. Seçim sisteminde açık oy, kapalı sayım esas alınmıştır (Eraslan, 2005:538; Olgun, 2011:22). 1946 seçimlerine 6 parti; CHP, DP, Milli Kalkınma Partisi,(MKP) Liberal Demokrat Parti, (LDP) Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (TİÇP) ile Yalnız Vatan İçin Partisi (YVİP), katılmıştır (Yıldırım, 2013:14). DP, seçime girmeye karar verdikten sonra yoğun bir kampanya başlatmıştır.1946 yılındaki ilk çok partili seçimlerde Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir siyasal rekabet yaşanmıştır.

DP gene başkanı Celal Bayar, düzenlenen mitinglerde, özgür seçim, bağımsız seçim kavramlarını ve demokrasiyle olan bağlantısını halka anlatırken, sefaleti de kovma sözü vermiştir (Tekin, 1998, s. 194). DP'nin kuruluşundan itibaren teşkilatlanma ve 1946 seçimleri sürecinde en ücra köşelerdeki vatandaşların yanına giderek, onlarla yakınlık kurması, halkı etkilemiştir. Köylerin birinde bir teneke gaz dağıtılmış ve bizi iktidara getirirseniz bundan teneke teneke dağıtacağız sözü verilmiştir (Tekin, 1998, s. 198). DP'nin seçim kampanyasında kullandığı öğelerden biri ise CHP'nin, DP'ye baskı kullandığıdır. Bu konu gazete köşelerinde yazılmış, tartışılmıştır (Tekin, 1998:204). DP, 1946 genel seçim kampanyası sürecinde Atatürk'ün yolundan ilerlemek istediklerini hep vurgulamıştır (Tekin, 1998:206). Sarıbay'ın değerlendirmesine göre DP, CHP'den kopan ve onun ideolojisinin izlerini taşıyan bir partidir. Fakat politik doğruları aynı olmasına rağmen, yönetim ve kavramsallaştırmalarında

farklıdır.” Bu konuyu Genel Başkan Bayar "Batılılaşma (modernleşme) artık devletten millete doğru değil milletten devlete doğru olmalıdır" şeklinde açıklamıştır (Sarıbay, 2001, s. 53).

CHP seçim kampanyasında yaptığı propagandada CHP'nin nasıl kurulduğunu, devleti kurarken yaşanan zorlukları, II. Dünya Savaşına girmemeyi nasıl başardıklarını, bu dönem yaşanan zorlukları anlatmış, bastırıldığı afişte:"Atatürk, İnönü, CHP'nin başlarıdır. Oylarımızı onların partisine vereceğiz" (Tekin, 1998:190), diyerek oy alabilmek için Atatürk ve İnönü isimlerini kullanmıştır. Bu dönemin partileri şehir şehir dolaşip halka vaatlerde bulunmuşlar ve vaatlerini gerçekleştirmek için seçmenlerden oy istemişlerdir. Böylece bu seçimlerle seçmene ulaşip vaatler belirtme geleneği başlanmıştır. Seçimler ilk kez tek dereceli olarak 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştır. Seçime CHP, DP ve diğer yeni kurulmuş küçük partiler katılmıştır. Bu seçimlerde CHP 403, DP 54 ve Bağımsızlar 8 milletvekili çıkarmıştır (Haytoğlu, 2006:90).

Seçimlerin açık oy gizli sayım kuralına göre yapılması tartışmalara neden olmuştur. DP açıklanan bu seçim sonuçlarını kabul etmemiş, seçim sonunda DP'nin 279, CHP'nin de 186 milletvekilliği kazandığını iddia etmiştir (Haytoğlu:2006, s. 90). Bu tartışma 1950 seçimlerine kadar devam etmiştir. Hile yapılmasa da şüphe uyandıran bir şey vardır ki bu seçimlerin açık oy gizli tasnif yöntemiyle yapılmasıdır. Bu şüpheli durum nedeniyle 1946 genel seçimi demokrasi tarihine "Hileli seçim" olarak geçmiştir (Erkmen, 2018:1226).

CHP 1946'dan sonra muhalefetin eleştirilerine maruz kalacak ve siyasi uygulamalarında arayışlara gidecek ve önemli uygulamalara CHP imzasını atacaktır. 17 Kasım 1947'de yapılan CHP'nin 7. Kurultayı'nın ardından 10 Şubat 1948'de Meclis Grubu devlet denetiminde din eğitimi verilmesini kabul etmiştir, ayrıca din bilginleri yetiştirmek üzere İlahiyat Fakültesi kurulması da benimsenmiştir. 4 Haziran 1948'de çıkarılan yasayla ilkokullarda din derslerinin seçmeli olarak verilmesine başlanmıştır. 15 Ocak 1949'da da yurt genelinde İmam-hatip kursları açılmıştır (Yıldırım, 2013:15) CHP 1951 ve 1953 kongrelerinde ise kendi ideolojik karmaşıklığını yenmeye çalışacak, Atatürkçü geleneklere vurgu yapacak "Altı Ok'lu toplumsal politikalara ağırlık verecektir (Zürcher, 2004:324).

7. SONUÇ

Tanzimat döneminde muhassıllık seçimleriyle ilk oy kullanmayla tanışan Osmanlı toplumu 1876 yılında parlamenter sistemle tanışmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise çok partili sisteme geçilmiş ve toplum genel seçimler için oy kullanmıştır. Cumhuriyet döneminin 1946 seçimleri ile çok partili, tek dereceli demokratik seçim sistemine geçilmiştir.

I. Meşrutiyet döneminde yapılan iki genel seçimde de mebusların belirlenmesi için genel seçim yapılması öngörülmüş ancak zaman darlığı nedeni ile seçim kanunu çıkarılamamıştır. Bu nedenle de seçimler hazırlanan geçici bir yönetmeliğe göre yapılmıştır. Bununla birlikte I. Meşrutiyet dönemin II. Meclisi bir seçim kanunu hazırlamayı başarmıştır. Bu kanun II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyetin tek partili döneminde 1943 yılına kadar üzerinde bazı değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde daha önceden kabul edilen iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 1908 genel seçimlerine İttihat ve Terakki ile Ahrar Fırkası katılmıştır. Seçim sürecinde yürütülen seçim kampanyasında henüz bir parti olamayan İttihat ve Terakki, Ahrar Fırkası ile yarışmıştır. Böylece 1908 genel seçimlerinde çok partili seçim dönemi yaşanmıştır. Seçim sonucunda iyi bir seçim kampanyası yürüten İttihat ve Terakki başarılı olmuştur.

1912, 1914 ve 1919 genel seçimlerinde de 1908 genel seçimlerinde uygulanan seçim kanunu aynen uygulanmıştır. 1912 genel seçimlerinde İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası yarışmıştır. 1914 genel seçimlerine ise, savaş ortamında İttihat ve Terakki tek başına katılmıştır. 1919 yılında yapılan genel seçimde de II. Meşrutiyet'in önceki seçimlerinde uygulanan seçim kanunu uygulanmıştır. Bu seçim döneminde, Osmanlı Devleti parçalanmış, Anadolu'nun bazı yerleri işgal edilmiştir. Dolayısı ile bu seçimlerde işgal koşulları içinde seçim kampanyaları yürütülmüştür. 1920 genel seçimleri de işgal koşulları içinde yürütülen kurtuluş mücadelesi sürecinde yapılmıştır. Bu seçimlerde daha önceki seçimlerde uygulanan seçim yasası uygulanmamıştır. Bu seçimler Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı bir genelgeye göre yapılmıştır. 1920 TBMM'sinin vekilleri 1920'de yapılan genel seçimlerde seçilen vekiller ile İstanbul'dan kaçıp Ankara'ya gelerek TBMM'ye katılan 1919 yılında mutlakiyet düzeni içinde seçilen vekillerden oluşmuştur.

1923 yılında yapılan genel seçimlerde siyasi partiler yoktu ancak bu seçimlerde meclis içinde oluşan I. ve II. Gruplar yarışmış ve seçimler sonucunda I. Grup başarılı olmuştur. Bu seçimler sonucu oluşan meclis cumhuriyeti ilan etmiştir. 1927 yılından itibaren yapılan genel seçimlerde 1946 yılına kadar tek parti ile gidilmiştir. Tek partili mecliste muhalefet oluşturabilmek için ise bağımsız aday seçme, müstakil grup oluşturma gibi her seçim döneminde farklı uygulamalara başvurulmuştur. 1935 yılında ise seçime katılım tabanı genişletilmiş, kadınlara seçme ve seçilme hakkı bu seçimlerde verilmiştir. 1939 genel seçileri cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün olmadığı ilk gelen seçimlerdir. Bu dönem II. Dünya Savaşına giden süreç yaşanmaktadır. Seçim bu koşullar içinde yapılmıştır. 1943 genel seçimlerine II. Dünya Savaşı koşulları içinde gidilmiştir. Bu seçim döneminde yeni bir seçim kanunu kabul edilmiş ve seçimler bu kanuna göre yapılmıştır. 1943 seçimlerinde uygulanan yeni kanunla da iki dereceli seçim yapılmıştır. 1946 yılında yapılan genel seçim meclisin kabul ettiği yeni bir yasa ile yapılmıştır. Bu seçim ile cumhuriyetin başından beri hedeflenen tek dereceli seçim sistemine geçilmiş ve çok partili genel seçim yapılmıştır. Ancak bu seçim sonuçları açık oy gizli tasnif usulüne göre sayıldığı için şaibe oluşturmuştur. Bu nedenle cumhuriyetin hedef edildiği gerçek anlamda çok partili ve tek dereceli seçim sistemine 1950 genel seçimi ile geçildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışma; Türkiye Cumhuriyeti'ni tek partili ve iki dereceli seçimlerden, çok partili demokratik düzene götüren süreci ortaya koyduğu için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. Hil yayınları, İstanbul.
- Alkan, M., 1999. Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi, ss.48-61, <http://www.arsiv.setav.org/ups/dosya/10342.pdf>. (05.06.2015).
- Aydın, H. (2015). "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın". *Current Research in Social Sciences*, 1.(3) 84-96.
- Demirci, H. A. (2006). "Osmanlı Meşrutiyet Dönemi (1876-1918)". *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara. 3-43.
- Doğan, O. (2010). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*. Sözkese Matbaacılık Yayınları, Ankara.
- Eraslan, C. (2005). "*Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası*". Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Atam Yay, Ankara, 519-641.
- Erkmen A. (2017). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Genel Seçim Propagandaları ve Seçim Sonrası Faaliyetleri (1983-2007)*(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt, 1/2;2/2, Kahramanmaraş.
- Erkmen, A. (2018). "Türkiye'de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 1(3):1225-1247.
- Eroğul, C. (2012). "*Siyasal Katılma*". Siyaset Bilimi, Yordan Kitap, Yay. Haz.: G.Atılğan ve A. Aytekin Yordam Yayınları, İstanbul, 195-205.
- Fedayi, C. (2011). *Siyaset bilimi*, Kadim Yay., Ankara.
- Haytoğlu, E. (2006). "*İnönü Döneminde Türkiye'de Siyasal yaşam (1938- 1950)*". Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Edit., S. İnan ve E. Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara, 79-113.
- Karlı, İ. (2009). *1946-2007 Türk Basınında Milletvekili Genel Seçimleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaynar, M. K. Özsel D. Çavdar, O. Altaylı, E. Mutluay, B. Ateş S.& Sadioğlu, U. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Siyasal Partileri (1923-2006)*. Der.: Mete Kaan Kaynar, İmge Kitapevi, Ankara.
- Olgun, K. (2011). "Türkiye'de cumhuriyetin ilanından 1950'ye genel seçim uygulamaları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 79/Mart, Ankara, 1-35.
- Özdemir, E. ve Atılğan G. (2012). "*Siyasal Partiler*". Siyaset Bilimi, Haz. G. Atılğan, A. Aytekin, Yordam Kitap, İstanbul, 207-219.

- Özkan, N. (2002). *Türkiye'den ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar*. MediaCat Yay., İstanbul.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. 4. Baskı, Siyasal Kitabevi Yay., Ankara.
- Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye'de Demokrasiler ve Politik Partiler*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tekin, N.T. (1998). *Türkiye'de Seçim Propagandaları. 1908-1946*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. Milliyet Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2009a). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler: Kanuni Esasi ve Meşrutiyet Dönemi (1876-1938)*. 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (2009b). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler: Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk (1876-1938)*. 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, E. (2002). *Osmanlıdan Günümüze Seçimler, Siyasal ve Sayısal Değerlendirme (1877-1999)*. TESAV, Ankara.
- Uyar, H. (2006). "Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-19389)". Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Edit.: S. İnan-E Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara, 45-78.
- Üçok, C. Mumcu A. Bozkurt, G. (2002). *Türk Hukuk Tarihi*, 10. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Yıldırım, K. (2013). "1950-2011 Yılları Arasında Yapılan Genel Seçimlere Yönelik Seçmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, Sayı 4, S. 13-34, 2013.
- Zürcher, E. J. (2010). *Modern Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.